

ضرورت همکاری با کتابداران به عنوان شرکای کلیدی در پژوهش علمی

Why every scientist needs a librarian

مقدمه

کتابخانه‌های دانشگاهی امروزه دیگر صرفاً مکان‌هایی ساکت با قفسه‌های غبارآلود نیستند، بلکه به مراکز پویای تحقیقاتی با فناوری‌های پیشرفته تبدیل شده‌اند. با این حال، بسیاری از پژوهشگران هنوز از ظرفیت کامل این نهادها و به‌ویژه تخصص کتابداران بهره‌مند نمی‌شوند. این گزارش با هدف تبیین نقش راهبردی کتابداران به عنوان شرکای حیاتی در فرآیند پژوهش، بر اساس شواهد و تجارب مستند، تهیه شده است.

۱. کتابداران؛ فراتر از یک پشتیبان اطلاعاتی

کتابداران حرفه‌ای، که با عناوینی همچون متخصص اطلاعات یا مدیر دانش نیز شناخته می‌شوند، می‌توانند نقش بسزایی در افزایش بهره‌وری و کیفیت پژوهش ایفا کنند. به گونه‌ای که یک ساعت مشاوره با یک کتابدار متخصص، به‌اندازه یک ماه کار آزمایشگاهی بدون راهنمایی هدفمند، ارزش افزوده دارد. همچنین ارسال یک ایمیل کوتاه به کتابدار، پژوهشگران را از ساعتها جستجوی بی‌نتیجه در اینترنت بی‌نیاز می‌سازد.

۲. مدیریت نظام‌مند پیشینه پژوهش

یکی از چالش‌های اساسی پژوهشگران، مدیریت سیل عظیم اطلاعات علمی و انجام جستجوهای نظام‌مند (سیستماتیک) است. کتابداران با تسلط بر پایگاه‌های داده تخصصی (مانند PubMed)، آگاهی از تغییرات اصطلاحات موضوعی در طول زمان، و توانایی تشخیص بهترین منبع اطلاعاتی برای هر پرسش، نقشی غیرقابل جایگزین در مرورهای دامنه‌یاب (scoping reviews)^۱ دارند. این نوع مرورها، پایه و اساس تصمیم‌گیریهای خطیر در حوزه سلامت و سیاستگذاری هستند. نهادهای معتبری همچون آکادمی ملی پزشکی ایالات متحده^۲ و سازمان کوکین^۳، به‌طور رسمی مشارکت کتابداران را در نگارش این مرورها توصیه می‌کنند.

^۱ مرور دامنه‌یاب (Scoping Review): نوعی مرور نظام‌مند با دامنه گسترده‌تر که هدف آن شناسایی شکاف‌های دانش، ترسیم کلیت شواهد موجود در یک حوزه، و تعیین مرزهای یک موضوع پژوهشی است، بدون آنکه لزوماً به ارزیابی کیفی دقیق یا ترکیب آماری نتایج بپردازد. این روش به‌ویژه برای موضوعات نوظهور یا میان‌رشته‌ای کاربرد دارد.

^۲ US National Academy of Medicine

^۳ US National Academy of Medicine and Cochrane: یک سازمان غیرانتفاعی جهانی به مرکزیت لندن که مجموعه‌ای بسیار معتبر از مرورهای پزشکی را گردآوری می‌کند.

۳. شواهد کمی از تأثیر کتابداران بر کیفیت پژوهش

در مطالعه‌ای که در سال ۲۰۲۴ انجام شد، پژوهشگران ۱۹۱ مرور علمی را مورد تحلیل قرار دادند. یافته‌ها به روشنی نشان داد که مرورهایی که نام یک کتابدار در فهرست نویسندگان آنها درج شده بود، از نظر شاخص‌های کیفیت، امتیازی معادل ۱۵.۴ درصد بالاتر از مرورهایی کسب کردند که بدون همکاری یک متخصص اطلاعات تهیه شده بودند. این یافته، نقش کتابدار را از یک نقش پشتیبانی صرف به نقشی تأثیرگذار بر اعتبار و دقت خروجی‌های پژوهشی ارتقا می‌دهد.

۴. نقش کتابداران در عصر هوش مصنوعی

با وجود گسترش ابزارهای هوش مصنوعی در جستجوی ادبیات علمی، این ابزارها با کاستی‌هایی نظیر ارجاع به مقالات ناموجود، تولید خلاصه‌های سطحی مبتنی بر چکیده (نه متن کامل)، و داشتن سوگیری‌های درونی مواجه هستند. کتابداران با بهره‌گیری از تفکر انتقادی و قضاوت انسانی، کاربران را به سمت ابزارهای قابل اعتماد هوش مصنوعی (مانند scite.ai) راهنمایی می‌کنند و تضمین می‌نمایند که اطلاعات دریافتی، معتبر و مبتنی بر متون کامل علمی باشد.

جمع‌بندی

شواهد ارائه شده در این گزارش نشان می‌دهد که کتابداران نه صرفاً متولیان نگهداری منابع، بلکه شرکای راهبردی پژوهش هستند که می‌توانند:

- کیفیت مرورهای نظام‌مند را تا بیش از ۱۵ درصد ارتقا دهند.
- زمان و هزینه پژوهش را با هدایت دقیق جستجوها به‌طور چشمگیری کاهش دهند.
- دسترسی به داده‌های تاریخی و منتشرنشده را برای پژوهش‌های طولانی‌مدت و اقلیمی میسر سازند.
- در عصر هوش مصنوعی، نقش گزینشگر و اعتبارسنج اطلاعات معتبر را ایفا کنند.

کارشناس: فرما توسلیان

doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-026-00568-y>